

dr. Matija Damjan

Odprta vsebina

Pravice in dolžnosti uporabnikov

Založba

Ljubljana 2011

Kazalo

1. Uvod	11
1.1. Odprta vsebina v moderni dobi	11
1.2. Predmet in zasnova knjige	14
2. Prosto računalniško programje	17
2.1. Uvod.....	17
2.2. Temeljni tehnični pojmi	17
2.3. Pravno varstvo računalniškega programja	19
2.3.1. Poslovna skrivnost	20
2.3.2. Avtorskopravno varstvo	22
2.3.3. Patentno varstvo programov.....	25
2.3.4. Znamka	29
2.4. Licenčna pogodba za končnega uporabnika (EULA)	30
2.4.1. Način sklepanja	30
2.4.2. Razlogi za uporabo.....	32
2.4.3. Tipična vsebina pogodbe	34
2.4.4. Učinek	36
2.5. Kritika pravnega varstva in nastanek alternativnih rešitev	37
2.5.1. Stallmanova ideološka kritika	37
2.5.2. Gibanje za prosto programje	40
2.5.3. Začetek razvoja prostega programja v praksi.....	42
2.5.4. Raymondova funkcionalistična analiza	43
2.5.5. Gibanje za odprto programje	45
2.5.6. Terminološka dilema	48
2.5.7. Kategorije prostega in lastniškega programja.....	49
2.6. Primeri prostih licenc za računalniško programje.....	51

2.6.1.	<i>Preproste permisivne licence</i>	51
2.6.2.	<i>Recipročne (copyleft) licence</i>	55
2.6.3.	<i>Utemeljitev copylefta</i>	63
3.	Druge kategorije odprte vsebine	65
3.1.	Širitev digitalnega in odziv prava	65
3.2.	Širitev kritike avtorskega prava	67
3.2.1.	<i>Metafora o lastnini</i>	68
3.2.2.	<i>Prilagajanje prava tehnologiji</i>	70
3.2.3.	<i>Pravila za profesionalce</i>	72
3.2.4.	<i>Omejevanje tradicionalnih pravic uporabnikov</i>	74
3.2.5.	<i>Pomen uporabe obstoječega znanja</i>	74
3.3.	Gibanje za odprto vsebino	78
3.3.1.	<i>Osnovna zamisel</i>	78
3.3.2.	<i>Prosto licenciranje programske dokumentacije</i>	79
3.3.3.	<i>Splošna opredelitev odprte vsebine</i>	80
3.3.4.	<i>Terminološka nedorečenost</i>	82
3.4.	Primeri prostih licenc za odprto vsebino	83
3.4.1.	<i>Licence za programsko dokumentacijo</i>	84
3.4.2.	<i>Prve splošne licence za odprto vsebino</i>	87
3.4.3.	<i>Licence Creative Commons</i>	91
3.4.4.	<i>Druge licence za odprto vsebino</i>	95
3.5.	Primer Wikipedija – prosta spletna enciklopedija	96
3.5.1.	<i>Prispevanje k Wikipediji</i>	97
3.5.2.	<i>Uporaba gradiva z Wikipedije</i>	99
4.	Temeljno o pravni naravi licence	101
4.1.	Licenca kot splošni pravni instrument	101
4.1.1.	<i>Pravna kvalifikacija in predmet licenčne pogodbe</i>	101
4.1.2.	<i>Ločevanje med licenčno pogodbo in licenco</i>	103
4.1.3.	<i>Pozitivna ali negativna narava</i>	107
4.1.4.	<i>Zavezovalna ali razpolagalna narava</i>	113
4.1.5.	<i>Prenos ugotovitev na področje prostih licenc</i>	126
4.2.	Pridobitev primerka dela in podelitev licence	127
4.2.1.	<i>Splošno</i>	127
4.2.2.	<i>Prenos računalniškega programja</i>	128
4.2.3.	<i>Ugotovitev</i>	131

4.3.	Licenčna pogodba ali enostranska licenca?	131
4.3.1.	<i>Enostranska licenca v ameriškem pravu</i>	132
4.3.2.	<i>GPL kot licenčna pogodba v nemškem pravu</i>	134
4.3.3.	<i>Slabosti pogodbene konstrukcije</i>	137
4.3.4.	<i>Poskus nepogodbene konstrukcije v slovenskem pravu</i>	142
4.3.5.	<i>Primerjava pogodbenega in nepogodbenega modela</i>	149
4.3.6.	<i>Sklepno o podelitvi prostih licenc</i>	151
5.	Značilne določbe prostih licenc	153
5.1.	Stranki posla	153
5.1.1.	<i>Dajalec licence</i>	153
5.1.2.	<i>Identifikacija dajalca licence</i>	162
5.1.3.	<i>Pridobitelj licence</i>	165
5.2.	Pravni mehanizem licenciranja	166
5.2.1.	<i>Način uporabe licenčne predloge</i>	166
5.2.2.	<i>Podelitev licence</i>	168
5.2.3.	<i>Prenos licence na nove pridobitelje</i>	169
5.3.	Podeljene materialne avtorske pravice	172
5.3.1.	<i>Uporaba</i>	173
5.3.2.	<i>Razmnoževanje</i>	175
5.3.3.	<i>Spreminjanje</i>	176
5.3.4.	<i>Redistribucija in javna priobčitev dela</i>	178
5.3.5.	<i>Nova opredelitev pravic v GPL</i>	182
5.3.6.	<i>Neznane oblike uporabe dela</i>	184
5.4.	Nastanek obveznosti pridobitelja licence	187
5.5.	Copyleft	190
5.5.1.	<i>Koncept</i>	190
5.5.2.	<i>Terminologija</i>	191
5.5.3.	<i>Delovanje</i>	192
5.5.4.	<i>Doseg določbe copyleft</i>	193
5.5.5.	<i>Obveznosti iz copylefta</i>	199
5.5.6.	<i>Škodljivi virusni učinek?</i>	201
5.6.	Razkritje izvirne oblike dela	203
5.6.1.	<i>Pomen razkritja</i>	203
5.6.2.	<i>Opredelitev in obseg izvirne oblike</i>	205
5.6.3.	<i>Način razkritja</i>	207
5.6.4.	<i>Prepoved »tivoizacije«</i>	210

5.7.	Tehnološki ukrepi za zaščito varovane vsebine	210
5.7.1.	<i>Razmerje med tehnološkimi ukrepi in odprto vsebino</i>	210
5.7.2.	<i>Odziv licenc na tehnološke ukrepe</i>	213
5.8.	Neodplačnost in nekomercialnost	216
5.8.1.	<i>Neodplačnost licence</i>	216
5.8.2.	<i>Plačilo za druge storitve</i>	217
5.8.3.	<i>Določba o nekomercialni rabi</i>	218
5.8.4.	<i>Omejitev plačila za dobavo izvirne oblike</i>	220
5.9.	Medsebojna združljivost licenc in večkratno licenciranje	221
5.9.1.	<i>(Ne)združljivost prostih licenc</i>	221
5.9.2.	<i>Večkratno licenciranje</i>	223
5.10.	Izključitev odgovornosti zaradi napak	225
5.10.1.	<i>Izključitvene določbe licenc</i>	225
5.10.2.	<i>Predmet jamstva – vrste napak</i>	227
5.10.3.	<i>Dopustnost izključitve odgovornosti</i>	228
5.10.4.	<i>Različni položaji, v katerih lahko pride do odgovornosti</i>	237
5.10.5.	<i>Sklepno o izključitvi odgovornosti</i>	239
5.11.	Prehod med verzijami licence	240
5.12.	Prenehanje proste licence	244
5.12.1.	<i>Potek časa in preklic</i>	244
5.12.2.	<i>Prekinitev licence zaradi kršitev</i>	247
5.12.3.	<i>Nemožnost izpolnjevanja licence</i>	249
6.	Drugi avtorskopravni vidiki prostih licenc	251
6.1.	Kdaj se uporablja slovensko pravo	251
6.1.1.	<i>Avtorski statut</i>	251
6.1.2.	<i>Mešani statut</i>	253
6.1.3.	<i>Mednarodna pristojnost</i>	256
6.2.	Moralne pravice in druge pravice avtorja	256
6.2.1.	<i>Moralne pravice</i>	257
6.2.2.	<i>Druge pravice avtorja</i>	262
6.3.	Vsebinske omejitve avtorske pravice	265
6.3.1.	<i>Zakonite licence</i>	266
6.3.2.	<i>Prosta uporaba</i>	267
6.4.	Izčrpanje pravice distribuiranja	268
6.5.	Kolektivno upravljanje pravic in proste licence	271

7. Pravice industrijske lastnine	275
7.1. Kritika patentnega varstva programov.....	275
7.1.1. <i>Monopoliziranje ideje</i>	275
7.1.2. <i>Neprimerno podeljeni patenti</i>	276
7.1.3. <i>Pravne možnosti prizadetih</i>	278
7.1.4. <i>Nevarnost za majhne, prednost za velike</i>	279
7.1.5. <i>Neopravljanje informacijske vloge</i>	280
7.1.6. <i>Patentna grožnja prostemu programju</i>	281
7.2. Določbe o patentih v licencah prostega programja	282
7.2.1. <i>Omejitev distribucije</i>	283
7.2.2. <i>Podelitev patentnih pravic na programju</i>	285
7.2.3. <i>Patentna retaliacija</i>	291
7.3. Patentna skupnost	293
7.4. Patentna odprta vsebina na drugih področjih	296
7.5. Posebnosti prostega licenciranja patentov na splošno.....	299
7.5.1. <i>Podelitev licence</i>	299
7.5.2. <i>Recipročnost</i>	301
7.5.3. <i>Druga patentna vprašanja</i>	304
7.6. Druge pravice intelektualne lastnine	307
7.6.1. <i>Znamka</i>	308
7.6.2. <i>Model</i>	309
7.6.3. <i>Poslovna skrivnost</i>	309
7.6.4. <i>Geografska označba</i>	310
8. Uveljavljanje prostih licenc proti kršiteljem	311
8.1. Kršitve prostih licenc	311
8.2. Neformalno uveljavljanje.....	312
8.2.1. <i>Upoštevanje licenc v skupnosti</i>	312
8.2.2. <i>Uveljavljanje nasproti tretjim</i>	313
8.3. Sodno uveljavljanje	314
8.3.1. <i>Aktivna legitimacija</i>	314
8.3.2. <i>Možne sankcije</i>	316
8.4. Koncentriranje pravic na prostem programju.....	318
8.4.1. <i>Težave zaradi razpršenosti ustvarjalcev</i>	318
8.4.2. <i>Prenos pravic na nosilca projekta</i>	320

9. Širše posledice prostega licenciranja	325
9.1. Nastanek pravnega režima odprte vsebine	325
9.2. Vpliv na ustvarjanje in uporabo intelektualnih dosežkov.....	328
9.3. Odziv pozitivnega prava.....	331
9.3.1. <i>Ohranitev obstoječih pravil</i>	331
9.3.2. <i>Reforma zakonodaje</i>	332
9.3.3. <i>Vloga prostih licenc pri preoblikovanju prava</i>	334
10. Literatura in viri	339
10.1. Literatura.....	339
10.2. Pravni viri	348
10.2.1. <i>Slovenska zakonodaja</i>	348
10.2.2. <i>Zakonodaja Evropske unije</i>	349
10.2.3. <i>Mednarodne konvencije</i>	350
10.2.4. <i>Tuja zakonodaja</i>	350

1. Uvod

1.1. Odprta vsebina v moderni dobi

Odprto vsebino v širšem pomenu sestavljajo vse tiste nematerialne dobrine, zlasti stvaritve človekovega uma, ki jih sme vsakdo uporabljati na poljuben način, ne da bi za to potreboval posebno dovoljenje ustvarjalca ali kogarkoli drugega. V to kategorijo lahko spadajo besedila, slike, glasba, videoposnetki, računalniški programi, zbirke podatkov, znaki, tehnične rešitve in postopki ter druge vrste intelektualnih dosežkov, ki jih je mogoče zapisati in ponovno uporabiti. Prosti so tako »kulturna potrošnja« (na primer branje besedil, poslušanje glasbe) kot poustvarjanje, nadgradnja, predelava in gospodarsko izkoriščanje odprte vsebine. Uporaba teh dosežkov pa je prosta, ker pravno sploh niso varovani (tako imenovana javna domena) ali ker se je nosilec pravic odrekel omejevanju uporabe dela.

Odprta vsebina ni pojav modernega časa. Prav nasprotno: do prvih zametkov prava intelektualne lastnine v 15. stoletju je bilo celotno človeško znanje in ustvarjanje pravno nevarovano in kot tako del javne domene. V obdobju zgodnjega kapitalizma pa so vladarji spoznali komercialno vrednost dosežkov duhovnega ustvarjanja in začeli podeljevati izključne pravice (patente, monopole, tiskarske privilegije) na intelektualnih stvaritvah, da bi nagradili in spodbudili njihovo ustvarjanje ter širjenje. Ni mogoče reči, da ta pristop ni bil uspešen. Gospodarski, kulturni in tehnološki razvoj od tedaj je očiten in vzporedno z njim se je razvijalo in širilo tudi pravo intelektualne lastnine, tako da je pravno varstvo zajemalo vse več oblik intelektualnih dosežkov in predvsem nove tehnične načine njihove distribucije in uporabe (pri glasbi na primer gramofonske plošče, radio, televizija, internet). Vrste in obseg izključnih pravic so se tako širili, imetnikov pravic je bilo vse več. Tako se je pravo prilagajalo gospodarskim potrebam, a hkrati ožilo obseg javne domene. Na novo ustvarjena odprta vsebina, katere uporaba je prosta, je postala izjema in ne pravilo.

Prvi pogoj sleherne uporabe duhovnih del je njihova dostopnost uporabnikom. Pravila intelektualne lastnine so namenjena tudi spodbujanju objavljanja novih intelektualnih dosežkov in zagotavljanju njihove dostopnosti širši javnosti: avtorska pravica se je prvotno pridobila šele z natisom knjige, pogoj za pridobitev patenta je še vedno javna objava izuma v obliki patentne prijave. Predvsem pa so izključne pravice razmnoževanja in distribucije primerkov avtorskih del omogočila, da tudi širjenje kulturnih dosežkov postane donosen posel (na primer založništvo). Podeljevanje začasnih monopolov nad uporabo intelektualnih dosežkov je zato v javnem interesu, saj je za družbo kot celoto splošna dostopnost znanja pomembnejša od stroškov zaradi začasnih omejitev njegovega gospodarskega izkoriščanja. To ravnotežje interesov pa je zamajala široka uveljavitev tehnologij informacijske družbe, ki so odpravile dotedanje tehnične ovire za širitev znanja. Pri vseh intelektualnih dosežkih, ki jih je mogoče zapisati kot informacijo v elektronski obliki, se je mejni strošek izdelave kopije in njene distribucije približal ničli, razmnoževanje in razširjanje tako zapisanih informacij pa je postalo dostopno tudi posameznikom. Ubikviteta interneta danes uporabnikom omogoča dostop do obsega informacij, znanja in kulture, kakršen je bil še poldrugo desetletje nazaj nepredstavljen. S tega vidika monopol avtorjev in založnikov nad razmnoževanjem in razširjanjem intelektualnih stvaritev ni več samoumeven. Dosedanje izkušnje z internetom namreč kažejo, da se avtorska dela na internetu dejansko širijo tudi brez profesionalnih posrednikov in ne glede na to, ali in kako so pravno varovana.

Veljavna pravna ureditev še ni našla ustreznega odgovora na ta tehnološki preobrat in še vedno izhaja iz pričakovanja, da bo za širjenje avtorskih del poskrbelo omejeno število poslovnih subjektov, ki bodo od avtorjev pridobili izključne pravice za distribucijo oziroma dajanje del na voljo javnosti. Večina prilagoditev prava tehnološkim spremembam je bila tako usmerjena v dodatno zaščito tradicionalnih načinov širjenja del (na primer s pravnim varstvom tehnoloških ukrepov zaščite avtorskih del), ne pa v izkoriščanje vseh zmožnosti novih tehnologij. Zaradi tega so vsakdanja ravnanja, kot je kopiranje datotek na računalniku ali njihovo pošiljanje po elektronski pošti, pogosto v nasprotju s pravili avtorskega prava. Kršitev avtorske pravice, ki bi včasih zahtevala manjši podjem, lahko zagrešimo že s klikom z miško. Delovanje priljubljenih omrežij *peer-to-peer* (P2P) za vzajemno izmenjavo datotek pa je skorajda nemogoče uskladiti s pravili veljavnega prava, čeprav po tehnološki plati nedvomno pomenijo enega najučinkovitejših načinov za širitev kulturnih dosežkov in drugih informacij. To neskladje med normativnim in dejanskim spodbuja razmišljanja o legitimnosti take pravne ureditve, kar se kaže na primer v rasti tako imenovanih piratskih strank v različnih državah, ki si prizadevajo zlasti za legalizacijo

izmenjave podatkov prek omrežij P2P.¹ Navedene ugotovitve najočitneje veljajo za avtorsko pravo, vendar podobni konflikti nastajajo tudi na področju patentnega prava, zlasti glede patentiranih računalniško izvedenih izumov.

Najbrž je preveč poenostavljeno razmišljanje, da bi bilo mogoče navedene konflikte med sodobno tehnologijo in pravom odpraviti kar z odpravo pravic intelektualne lastnine ali vsaj materialnih avtorskih pravic. Internet namreč (še?) ni nadomestil vseh dosedanjih modelov distribucije znanja, pa tudi produkcija nekaterih kulturnih dobrin (na primer filmov) je povezana s precejšnjimi stroški in večinoma temelji na ustvarjanju prihodka s trženjem izključnih pravic na ustvarjenih delih. Toda zakonodajalec ne bi smel več spregledovati, da tradicionalni modeli ustvarjanja in širjenja znanja niso več edini obstoječi ali mogoči.

Kot odziv na opisano nasprotje med pravno ureditvijo in tehnološko resničnostjo informacijske dobe je nastala zamisel, da je mogoče odprto vsebino ustvariti tudi »umetno«, z uporabo pravnega instrumenta licence, in sicer tako, da imetnik izključnih pravic na nekem delu enostransko podeli široko dovoljenje za uporabo tega dela vsakomur, ki mu primerek dela lahko pride v roke – torej vnaprej nedoločenemu številu oseb. S tako prosto licenco se torej deloma ali v celoti poustvarijo pogoji pravne nevarovanosti dela in s tem odpravijo pravne ovire za njegovo uporabo in širjenje v digitalnem informacijsko povezanem okolju. Režim izkoriščanja prosto licenciranih del je torej podoben, kot bi bila v javni domeni, čeprav je njihov pravni status drugačen. Med prvimi primeri s prostimi licencami ustvarjene odprte vsebine je prosto oziroma odprtokodno računalniško programje (*free software, open source software*), po njegovem zgledu pa se je tako licenciranje postopoma širilo tudi na druge kategorije avtorskih del in intelektualnih stvaritev na splošno – v grobem vzporedno z njihovo digitalizacijo. Vsem oblikam odprte vsebine pa ostaja skupna sorodna licenčna podlaga, četudi je v podrobnostih prilagojena posebnostim predmeta licence.

Uporaba prostih licenc za ustvarjanje odprte vsebine se je začela med amaterskimi zanesenjaki, ki so bili prepričani, da intelektualna lastnina za ustvarjanje ni potrebna, temveč kvečjemu škodljiva. Njihova razlaga ustvarjalnega procesa in motivacije za ustvarjanje je navzkriž s prevladujočo paradigmo prava intelektualne lastnine, po kateri ustvarjalec pričakuje »lastnino« na svoji stvaritvi. Še pred nekaj leti je ideja prostega licenciranja odprte vsebine pri večini pravnikov zbudila le začudenje: seveda je pravno izvedljivo, vendar le zakaj bi to kdo hotel storiti? Danes je ideja že precej manj kontroverzna. Uspešni projekti prostega programja, kot so na primer operacijski sistem GNU Linux, na njegovem jedru temelječi

¹ Glej Klun, *Pirati ...*, str. 16.

mobilni operacijski sistem Android, strežniško programje Apache, paket pisarniških programov OpenOffice/LibreOffice ali internetni brskalnik Mozilla Firefox, dokazujejo, da so mogoči in poslovno uspešni tudi alternativni modeli izkoriščanja pravic intelektualne lastnine. Odmevnost projekta Creative Commons in spletne enciklopedije Wikipedija kot najobsežnejše in najbolj priljubljene enciklopedija na svetu pa sta zadosten dokaz, da primernost prostega licenciranja ni omejena samo na računalniške programe. Uporaba prostih licenc je aktualna tudi v okviru prizadevanj mnogih univerz za odprt dostop do znanstvenih objav (*open access*).

Kar se je začelo kot zanesenjaški projekt posameznikov, ima danes trdne poslovne podlage, ki jih podpirajo tudi nekatere največje korporacije (Google, IBM, Oracle). Proste licence, ki tvorijo pravno podlago odprte vsebine, v celoti temeljijo na veljavnih pravilih prava intelektualne lastnine, čeprav izhajajo iz nekoliko drugačnih ekonomskih predpostavk kot zakonodaja in so za klasičnega pravnika vsaj na prvi pogled pogosto kontraintuitivne. Ravno zato si proste licence kot pravni temelj odprte vsebine zaslužijo podrobnejšo pravno analizo.

1.2. Predmet in zasnova knjige

Tema te knjige so pravni vidiki tiste odprte vsebine, ki je varovana z izključnimi pravicami intelektualne lastnine, a so jo njeni ustvarjalci zaradi lastnega prepričanja o pomenu svobode z licenco odprli in dali vsakomur na razpolago. V delu analiziram prosto licenco kot pravni posel, ki v veljavnem pravnem sistemu uveljavlja odprto uporabo ustvarjalnih del in jo širi prek meja javne domene. Namen knjige je preučiti veljavnost in značilnosti prostih licenc z uporabo klasičnega kategorialnega aparata civilnega prava in prava intelektualne lastnine ter prikazati pravice in obveznosti, ki iz licenc izhajajo za uporabnike/ustvarjalce odprte vsebine.²

Namen dela ni razpravljati o velikih pravnofilozofskih temah utemeljenosti pravic intelektualne lastnine, podajati ideološke razlage za odprto vsebino ali proti njej ali podrobneje predstavljati razvoj gibanja za odprto programje ali odprto vsebino. Vseeno pa se tej tematiki ni mogoče popolnoma izogniti. Proste licence, ki omogočajo nastanek odprte vsebine, imajo namreč drugačno idejno izhodišče kakor prevladujoča miselna podstat prava intelektualne lastnine, saj so jih sestavili njeni kritiki, ki menijo, da je individualno ustvarjalnost, širitev znanja in umetnosti ter tehnološki razvoj mogoče učinkoviteje in pravičnejše spodbuditi z odpravo vseh monopolov nad intelektualnimi stvaritvami in njihovo takojšnjo dostopnostjo, zato

² Odprta vsebina presega klasično dihotomijo med ustvarjalci in (končnimi) uporabniki, saj je delo vsakomur odprto za predelavo in nadaljnje (po)ustvarjanje.

da jih vsakdo lahko uporablja, razvija in posreduje drugim. Licenčne določbe te cilje operacionalizirajo. Brez njihove omembe je težko pojasniti, zakaj se nekdo z licenco enostransko odreče uveljavljanju izključnih pravic na svojem ustvarjalnem delu, ta namen pa je del kavze posla. Prikazati je treba, zakaj je prosto licenciranje postalo aktualno prav zdaj, četudi je bilo teoretično pravno izvedljivo vsaj že pred sto leti. Idejno ozadje pa je pomembno tudi pri preučitvi posledic uporabe prostih licenc, zlasti za oceno, koliko te res dosejajo zastavljene cilje.

Prvi poglavji opisujeta pravno »zapiranje« vsebin z izključnimi pravicami kot razlog za nastanek in uporabo prostih licenc ter skušata opredeliti cilj, ki mu te licence sledijo. Najprej so primeroma predstavljene težave, ki jih povzročata preveč omejujoč režim avtorskega oziroma patentnega prava pri ustvarjanju in uporabi računalniških programov, pri katerih se je prosto licenciranje začelo in se tudi najbolj uveljavilo. V nadaljevanju se prikaz razlogov za uporabo prostih licenc širi na druga področja intelektualnega ustvarjanja. Za obe glavni skupini odprte vsebine predstavljam nekatere najbolj uveljavljene proste licence, jih skušam razvrstiti in iz njih izluščiti značilne skupne elemente. V osrednjem delu knjige so preučeni pravna narava proste licence kot splošnega pravnega instrumenta, način njene podelitve, pogoji za veljavnost in temeljni pravni učinki. Nato so podrobneje analizirane posamezne značilne določbe prostih licenc, način njihovega učinkovanja in njihove pravne posledice, posebej z vidika avtorskega prava in prava industrijske lastnine. Prikazane so tudi nekatere posebnosti sodnega ali drugačnega pravnega uveljavljanja prostih licenc proti njihovim kršiteljem. Sklepni del knjige pa se sprašuje o bodočih posledicah širše uveljavitve prostega licenciranja, zlasti o morebitnem vplivu na pozitivno pravo intelektualne lastnine. Proste licence namreč uveljavljajo temeljno drugačna pravila od klasičnih, ki se vsaj pri licencah z določbo *copyright* tudi trajno ohranjajo.

Veljavnost in učinki licenčnih določb so v knjigi presojeni na podlagi slovenskega prava, vključujoč, kolikor je treba, relevantno pravo Evropske unije in mednarodne konvencije, ki zavezujejo Republiko Slovenijo, saj bi širša primerjalnoppravna analiza preseгла zadani obseg tega dela. V primeru nejasnosti in vprašanj v slovenski zakonodaji pa sem rešitve po potrebi iskal tudi v stališčih pravne teorije in sodne prakse tujih pravnih redov, ki so se o teh temah že opredelili.